

sából fakadó kép. Mégis hogy elfajult! Átroppan a betűk sugallta értelem érzékeny tojásbéja, s ömlik szét a tartalom, bele a festő motívumainak közlekedőedényébe. S máris szerzőszámok szorításában a világ anyacsavarja, „mert haragunk hirtelen tenyérével az epétlen csillagok arcába csapunk”. Kié a sor? Keresem. Nincs és nincs. Néhol a rajz maga Tolnai Ottó vagy Pap József nevét rejtegeti. De itt valami talányos titkolózásba ütközöm. A képköltemény valamiképp mégis a versek felé vezető úton egy jelzőtábla. Azt mondja, 100 km. Furcsa módon azonban a város neve lemaradt. Vagy a sor a képzőművészé magáé, s amit mondani tovább nem, de „képzeni” tudja? Fárad a nyelv és serken az ecsetet forgató kar?

Böndör Pál csak betűkkel játszik. A színek húsa oda. Csak a végtelen sok fekete B-ből, O-ból, E-ből, W-ből összeálló vagy fölbomló képletek. Kavargás, hullás, emelkedés. A cím hatá-

rozottan segít: bizonytalanság, miféle egyensúly, bomlás.

Érdekes könyv. Ritka könyv. De nem rokontalan. Idézem az elődöket: Guillaume Apollinaire, Kassák Lajos, Képes Géza... Hasonlítgatok. Az ő képversük más. Betűk rendeződnek fává, szökökúttá... Az egész vers. A forma csak plusz. Szedési bravúr, hogy látom is betűkből kirakva a vers főmotívumát.

A *Képkölteményben* az egész versből csak töredék, egy gondolat van jelen. A képi megfogalmazás a mérvadó. A verssor ihletet sugall, s új egység születik, melyben a kép a fontosabb.

Betű-hűtlenségről is beszélhetünk. A szövegtől, annak értelmétől való túlzott elrugaszkodásról. Érdemes gondolkodni a műfaj változásán, alakulásán, netán torzulásán.

Én legtöbb esetben az elmélyülést szépségét, az ötletek frissességét, gazdagságát hiányolom.

VIRÁG ÁGNES

ALAPMŰ EGY FOLYÓIRAT HŐSKORÁRÓL

Feljegyzések és levelek a Nyugatról.

Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és jegyzeteket írta: Vezér Erzsébet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975.

Több mint száz, eddig publikálatlan Ady-levél s csaknem kétszáz további ismeretlen dokumentum a Nyugat c. folyóirat íróitól — így vonhatnánk meg annak a kötetnek a számszerű mérlegét, amely — bátran állíthatjuk — szenzációja volt a múlt év filológiai irodalmának.

Úgy látszik, nemcsak „a könyveknek van meg a maguk sorsa...” Fejnyő Miksa, a Nyugat alapító szerkesztője a húszas és harmincas években gyűjteni kezdte a folyóirat történetének emlékeit, mindenekelőtt a hoz-

zá vagy szerkesztőtársaihoz írt leveleket. Gyűjteményét Móricz Zsigmond rendezte egyszer és a postabélyegzők segítségével kronológiába állította az Ady által írt képeslapokat, leveleket. Majd jött a háború, a fajöldözés; a gyűjteményt lefoglalták, s külföldre került. Tulajdonosa azonban nem nyugodott bele elvesztésébe. Kutatott, levelezett, s a szerencse kedvezett neki... A megtalált kincsek birtokában felelevenítette emlékeit, s líraian kanyargó visszaemlékezésekben foglalta össze a Nyugat előzményeit,

alapításának, kül- és belharcainak történetét, s emlékezetes esszéikben örökítette meg a lap szerkesztőinek és munkatársainak: Ady Endrének, Osvát Ernőnek, Ignotusnak, Babits Mihálynak, Móricz Zsigmondnak, Kosztolányi Dezsőnek, Illyés Gyulának, Heltai Jenőnek, Nagy Lajosnak a portréit.

S a történet vége: Vezér Erzsébet, a legszenvedélyesebb Ady-kutató érdeméből a „levelesláda” hazakerült. A New Yorkban élt Fenyő Miksa átadta azt a Petőfi Irodalmi Múzeumnak, amely a MTA Irodalomtudományi Intézetével karöltve vállalta a gyűjtemény közzétételét.

A kötet összeállítója — ugyan-csak Vezér Erzsébet — igen helyesen abból indult ki, hogy a levelek nem elsősorban önmagukban, hanem összefüggéseikben, a Nyugat történetének dokumentumaiként válnak irodalomtörténeti értékűvé. Azért a levelek mellett újraközölte Fenyő Miksa korábban megjelent visszaemlékezéseit is, s átfogó bevezető tanulmányban mutatta be Fenyő Miksa kritikusi és szerkesztői tevékenységét, beagyazva azt a magyar kritika és a modern magyar irodalom történetébe.

A visszaemlékezések és Vezér Erzsébet kritikai jegyzetei elsőként adnak hiteles képet irodalmunk méltatlanul elfeledett szervezőjéről, akinek fardadatlan és áldozatokkal, tegyük hozzá: anyagi áldozatokkal teli több évtizedes munkája nélkül nem alakult s nem jelent volna meg legjelentősebb XX. századi irodalmi folyóiratunk. (Fenyő személye „helytörténeti” szempontból is figyelmet érdemel, a Bács megyei Mélykúton született; egy hétgyermekes szabócsaládból küzdötte fel magát a Gyáriparosok Országos Szövetségének vezető egyéniségévé, aki rangját és befolyását mindvégig az irodalom, a kultúra szolgálatába állította.)

Rövid recenzióink keretei nem engedik meg, hogy teljes terjedelmében ismertessük a közzétett dokumentumok tartalmát. Egyetlen példaként: Csáth Géza levelei is szemléletesen érzékeltetik, milyen sokrétű és izgalmakkal teli felfedezéseket kínál a kötet kutatóknak — olvasóknak egy-

aránt. Csáth Géza négy levele ugyanis nemcsak a szerkesztő és az író közti szokványos kérdéseket érinti: a beküldött írásokról és honoráriumokról. Tudomást szerzünk belőlük Csáth velencei utazásáról, írói terveiről, megélhetési gondjairól, katonai szolgálatáról, felmentéséről stb. Sőt egy vitás kérdés kapcsán: stíluseszményéről és írói pedantériájáról is: „Azon a nézeten vagyok, hogy minden mondat, minden vessző és minden betű, amely fölösleges vagy esetleg mellőzhető: egyenesen hiba és gyarlóság az írásban (akár novella, akár esztétizálás legyen az) . . .”

Csáth nevével Fenyő visszaemlékezéseiben is találkozunk. A „hőskor”, a tizes évek kezdetén említi a szerző, amikor a Nyugat olvasóközönségének összetételéről ír, s elmondja, hogy az előfizetők döntő többsége a városi polgárság soraiból került ki. Kezdetben ugyan a konzervatív Nemzeti Kaszinó egyes tagjai is érdeklődéssel kísérték a Nyugat megjelenését, de egy állítólagos Csáth-novella közzététele után (amelyben egy grófkisasszony öngyilkosságot követ el, s halottaskamrában két szolgáló megvizsgálja, vajon szűz volt-e?) a mágnes előfizetők bojkottálni kezdték a lapot.

A „makabris történet” szelleme ugyan Csáthot idézi, de Vezér Erzsébet gondos jegyzeteiből megtudjuk, hogy ez esetben mégsem ő volt a bűnös. Fenyő emlékezete tévedett: a kérdéses novellát Kádár Endre írta, s a Nyugat 1911. évfolyamában látott napvilágot.

S bár csak egy példát ígértem, befejezésül nem tudom megállni, hogy ne hívjam fel a figyelmet még egy szabadkai vonatkozásra: Lányi Sarolta 1912. augusztus 9-én kelt, elfogódott levelére, amely első verskötetének, az *Ajándéknak* a szerkesztésével kapcsolatos. „... A korrekttúrát valószínűleg személyesen végezhetem, hisz augusztus végén Pesten leszünk. Akkor majd megpróbálom kiengesztelni levelem kellemetlen tónusáért, bár a rutin s a bátorság hiánya nálam néhezen gyógyítható baj . . .”

A *Feljegyzések és levelek a Nyugatról* — alapmű. Ott a helye minden közgyűjteményben, minden irodalomszerető olvasó könyvtárában.

BOTKA FERENC